

חשש עירוב האותיות בברכות - הרב עמיחי כנרתי

בברכות לח, א דנה הגמ' האם לברך "מוציא" או "המוציא" לחם מן הארץ, והסיקה שם בעמ' ב "והלכתא המוציא". וכתבו שם תוס' לבאר זאת: "ובירושלמי¹ מפרש טעמא כדי שלא לערב האותיות כגון העולם מוציא. ואף על גב דבלחם מן נמי איכא עירוב, שאני התם דקרא כתיב (תהלים קד) מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת "האדם להוציא לחם מן הארץ".

ומונח כאן חידוש גדול, שהרי רואים בפסוקים שלא הקפידו על זה, כמו שהביאו תוס' מתהילים. ואינו רק בתהילים, אלא אפילו בתורה, ואפילו בקריאת שמע, שהם פסוקים שחייבים מדאורייתא לקוראם פעמיים בכל יום, לא הקפידה תורה על עירוב האותיות, אלא שציוותה אותנו לקרוא בנחת ולא לערבם. וז"ל הגמ' בברכות טו, ב: "תני רב עובדיה קמיה דרבא, ולמדתם - שיהא לימודך תם, שיתן ריוח בין הדבקים. עני רבא בתריה, כגון על לבבך, על לבבכם, בכל לבבך, בכל לבבכם, עשב בשדר, ואבדתם מהרה, הכנף פתיל, אתכם מארץ". והוא לא ²רק בקריאת שמע, אלא ודאי שרצון התורה הוא כך בכל האמירות.

וא"כ צ"ל שאחרי שהתורה הקפידה ב"לימודך תם", ראו חז"ל לחשוש להניי אינשי שלא יקפידו בזה, ותיקנו את ברכותיהם לכתחילה באופן שלא יהיה חשש עירוב אותיות.

: "ובאלויה רבה (ס' תרמד אות ג) כתב בענין נוסח "על נטילת לולב

ובספר אמרכל מצאתי³ וזה לשונו, מה שאנו מברכין על נטילת ולא על לקיחת כדכתיב בקרא, י"ל כדי שלא לערב האותיות כמו גבי המוציא עכ"ל. פירוש דעל לקיחת יש שני למדי"ן סמוכין. וכחאי גוונא איתא בעל לבבך "בקריאת שמע ס' ס"א".

ומבואר באמרכל שהביא את חשש העירוב על ברכת הלולב, והוא כעין דברי תוס' על ברכת "המוציא". ומה שסיים הא"ר לציין לקריאת שמע, היינו שהזהירו אותנו להפריד בקריאה בין האותיות, אבל באמת הפסוקים עצמם לא הפרידו, ודוק.

ובספר דף על הדף בברכות שם הביאו דבר נפלא, שאולי חשש העירוב הוא דוקא במה שסמוך לסעודה: "ובתוס' מביאים בשם הירושלמי הטעם לזה, כדי שלא לערב האותיות כגון העולם - מוציא וכו', ע"כ. ולכאורה יש להקשות על כך מברכת "מתיר אסורים"⁴ וברכת מלביש ערומים" מדוע לא חיישין התם שיערב האותיות. ובקובץ וילקט יוסף (שנה י"ב ס' צג) בהגה כתב, דהנה לכאורה טעמא דירושלמי קשה להבין, דמשום חשש זה יתקנו המוציא אשר בזה איכא פלוגתא בגמרא אי לשעבר אי להבא משמע, ובמוציא ליכא פלוגתא דלכו"ע לשעבר משמע, וביותר הו"ל לתקן לברך מוציא אך יזהרו שלא יערב האותיות כמו שמצינו אזהרה זו בפסוקים לענין ק"ש וכדומה. ונ"ל דחשו חכמז"ל, דמשום דיהיה בהול לאכול ומחמת דיחפז לאכול לא יברך כהוגן ויבליע האותיות. ואם אין ראייה לדבר זכר לדבר, ממה דפסח אינו נאכל אלא על השובע, דחיישין שמחמת הרעבון שבו יבוא לשבור עצם בפסח, כידוע, וה"נ חיישין דמחמת רעבון לא יהיה נזהר מזה להוציא האותיות כהוגן ושלא לערב האותיות, ע"כ תקנו המוציא". ועיין שם עוד מש"כ על פי זה ליישב את נוסח ברכת "מתיר אסורים" ו"מלביש ערומים" שלא חששו בזה חז"ל לעירוב האותיות.

¹ ברכות פ"ו ה"א. ובראבי"ה ס' קה נקט בדעת הירושלמי אחרת מתוס', שנדחתה שם סברת עירוב האותיות, מפני הקושיה של "לחם מן".

² "אף בפסוקי דזמרה ובתפלה צריך לדקדק בכך. הגה: והוא הדין הקורא בתורה בנביאים ובכתובים יש לזהר" (שו"ע ורמ"א, ס' סא סע' כב). ולא הזהירו על ק"ש אלא משום שמסורה לכל ויש בה יחוד שמיים (מ"ב שם).

³ מש"כ הא"ר בשם האמרכל אינו בספר אמרכל לפנינו, וכידוע שהא"ר ראה את הספר השלם בכת"י ומביא פעמים רבות ממנו.

⁴ לכאורה מברכת מתיר אסורים בלא"ה לא קשה, שהרי התוס' כבר כתבו לגבי לחם מן, דכיון שזו לשון הכתוב ממילא לא חששו לעירוב האותיות, וה"נ זו לשון הכתוב בתהילים, ה' מתיר אסורים (הערת חכ"א שליט"א).